

MÁRTON LÁSZLÓ

Miért is riasztana a szembesülés magammal?

*Márton László beszélgetése a hetvenéves Varga Imrével**

Tehát akkor kezdjük el. Szeretettel üdvözlöm mindenekelőtt az ünnepeltet, Varga Imrét, és az itt összegyűlteket, továbbá az Írók Boltjának a munkatársait is. Ez most egy laza születésnapi köszöntés lesz. Egy portré, egy rögtönzött portré...

– Nemrégiben olvastam egy regényt, egy harmincas éveiben járó szerző regényét, Szalay Zoltánét, a Faustus kisöccsét, melynek hőse egy szlovákiai magyar író, akinek a szerző nem írja le a nevét egyszer sem, hanem következetesen szlovákiai magyar íróként emlegeti... És ebben azt is részletezi, hogy a szlovákiai magyar író mivolt mi mindennel jár együtt, többek között a szlovákiai magyar író mivolt mérlegelésével... Te, pedig, Imre, ebbe beleszülettél és beleszocializálódtál, és akkor ehhez még hozzájön a nemzedékiség terhe plusz még a – nevezzük így, rövidítve – SZMÍ, azaz a szlovákiai magyar íráság terhe... Kezdjük talán ezzel. S akkor talán a szülőfölded, Kisgyarmatot és környékét megússzuk.

– Vágjunk mindjárt a legközepébe, a szlovákiai magyar írói vagy a költői mivoltba. Nekem is eszembe jutott a regény olvasása közben, hogy szerzőként én bizony rövidítettem volna a szlovákiai magyar író, és most rövidítem is. SZMÍ lehettem volna magam is, ha Pozsonyban maradok.

– De akartál-e SZMÍ lenni vagy nem akartál?

– Akart a fene... De boldogult úrfi koromban még nem volt választási lehetőségem, mert Csehszlovákiában születtem, és ezt máig így kell beírnom a hivatalos okmányokba, pedig ez az ország már megszűnt. Tehát én egy ma már nem létező országban születtem. A rangom is az volt, hogy csehszlovákiai magyar író, vagyis CSMÍ, és csak azután lettem volna, ha maradok a szülőföldemen, SZMÍ.

A csehszlovákiaiág eleinte, a 67–68-ban kezdődő irodalmi pályámat tekintve nagyszerű volt. A szocializmus már-már levette az álarcát, hogy emberarcú legyen. Ezen az országos farsangutón indultam el mint költő. Már gimnazistaként közölt tőlem verseket a pozsonyi Irodalmi Szemle. A lapnak akkor éppen Tózsér Árpád volt az egyik szerkesztője. Majd 68 augusztusában, a testvéri tankok beözönlésével, megkezdődött a húsz ínséges esztendő, vagyis a konszolidációnak nevezett időszak. A hülyék rémuralma, a demokratikus kezdeményezések fel-

* A Budapesten, az Írók Boltjában, 2020. február 5-én elhangzott beszélgetés lejegyzett, szerkesztett és szerzői által jóváhagyott szövege. *A szerk.*

számolása. Amikor egy volt szabósegéd művelődési miniszter lehetett, aki még papírról olvasva sem tudta helyesen kiejteni a biennálét.

– *Tehát ez azt jelenti, hogy téged szocializációd közepette telibe kapott...*

– Majdnem telibe kapott. Majdnem lelőttek ugyanis. Tantorogtam hazafelé a szomszédos faluból egy buli után a hajnali országúton, dúdolván, amikor váratlanul rám lőttek. A szovjet tisztek kijártak katonai terepjáróikkal vadászni a Párkány környéki mezőkre, erdőkbe, és miközben dalolva kacskaringóztam a hajnali országúton, elsüvített mellettem egy golyó. Majd még egy! Pfűűű! Bevetődtem rögtön az árokba... Csak egy idő múlva mentem tovább. De belém fagyott a jókedv.

Hogy visszatérjek az anekdotából, mondjam így, az eseményekhez, nem nevezve a rémálmot valóságnak: nos, 68 szeptemberében kezdtem az egyetemem filozófiama-gyar szakos hallgatóként. De fokozatosan romlott az univerzitás légköre. Visszalopakodott az előadások közé a lebutított marxizmus-leninizmus. Miroslav Kusý volt az egyik felvételiztetőnk 68 tavaszán. Ő később a Charta '77 polgárjogi nyilatkozat egyik szlovákiai aláírója lett, ám 68-ban még a Comenius Egyetem filozófiatanára volt. Aztán meg Gustáv Husák szlovákiai titkára. Így történt, hogy a pozsonyi KB székházában, az ideológiai titkárságon vizsgáztam 69-ben filozófiatörténetből. Ekkor már a filozófiaprofesszorom és Husák javában vitatkoztak a követendő politikáról, mígnem Kusýt leváltották, kizárták a pártból, és tanári állásából is menesztették. Emberjogi tevékenysége miatt később még könyvtárosi állásától is megfosztották, majd évek múlva *hazaárulóként* börtönbe került. A kommandó diktatúra bukása után aztán rehabilitálták, és újra egyetemi oktató és rektor lett.

No de a válaszom most nem annyira rólam szólt, hanem arról a közegről, amelyben 1980-ig írtam, szerkesztettem, buliztam, fuldokoltam.

– *És akkor hogyan ment tovább... A Crusoe-szaltóig?*

– Úgy ment tovább, hogy nem ment tovább. Beláttam, hogy abban az egyetemi keretben nem tudok jóérzéssel megmaradni, és érdekes módon nem annyira a szlovákul előadott filozófia vagy a logika, hanem a magyar tanszék miatt. Nekem akkor túl szűk lett az egyetem világa. Úgyhogy a második szemeszter után kérvényeztem egyetemi tanulmányaim megszakítását. És szakítok mindmáig...

– *Itt egy közvetítő megállapítás... hogy a Crusoe-szaltók című első köteted 1975-ben jelent meg. Az előbb viszont azt hallottuk, hogy első verseid 67–68-ban láttak napvilágot. Na most így, megvénülve, azt mondja az ember, hogy ez a pár év nem olyan nagyon sok, de én még emlékszem rá, saját fiatalságomból, hogy egy fiatal, alakuló személyiség számára ez azért, akárhogy nézem is, ez a 7-8 év, irtózatosan sok idő. Igaz, a Crusoe-szaltók megjelenésekor te még mindig nagyon fiatal voltál. De mégis ezt a pár évet, ezt a 6-7-8 évet valahogy túl kellett élni. Hogy jöttél ki ebből az időszakból?*

– Megtörve bár, de élve jöttem ki belőle. Az idén lesz kereken ötven éve, hogy Tőzsér Árpád összeállításában és szerkesztésében megjelent az antológiánk, az *Egyszemű éjszaka*. Ez a 60-as évek derekán-végén induló fiatal költőket toborozta egy kötetbe. Kilencen voltunk benne, akik közül a 70-es évek elején már többen is jelentkeztünk a kiadóban önálló kötetterveinkkel. Én is bevitettem a magam kéz-

iratát, de nem akarták kiadni, hiába javítottam, cserélgettem benne ezt-azt – elfektették, hümmögtek. Végül csak úgy jelenhetett meg az első kötetem, hogy az esszéista Koncsol László írt hozzá egy értelmező-értékelő utószót.

– *Ő akkor már igen tekintélyes személyiség volt a szlovákiai magyar irodalomban...*

– Annyira tekintélyes, hogy pár év múlva már ő is hallgatásra kényszerült. Nem számított arrafelé sem a műveltség, sem a tanultság, de a tekintélynek ez az általa említett formája sem eshetett latba. Nos, Koncsol utószavával jelent meg végül a könyvem. A kézirat vagy már a kiszedett kötet átvészelt közben egy nyomdatüzet, szóval, megvolt a tűzkeresztsége is... Akkorra egy kis vidéki szabadúszás vagy inkább fuldoklás után visszakerültem Pozsonyba. Zalabai Zsiga hívott, ajánlott az Irodalmi Szemléhez korrektornak, nyelvi szerkesztőnek, miután ő bevonult a seregbe... Végül hét esztendő után ott kellett hagynom a szerkesztőséget.

– *Nem úszod meg ennyivel! Miért fogalmazol úgy, hogy ott kellett hagynod?*

– Azért kellett otthagynom, mert olyan emberek kezdtek érdeklődni a szerkesztői munkám iránt, akik nem voltak szakmabeliek – tehát a belügy. Az ő emberük volt lapgazdánk, a Madách Könyvkiadó igazgatója is, aki tehetségtelen újságíróként került előbb a pártközpontba, majd onnan a Madách élére. Úgy hívták, hogy Sárkány Árpád.

– *Jó név.*

– Közvetlenül a kinevezése előtt jelent meg egy verses mesém, ezzel a címmel: *Sárkányölő Jankó*. Így aztán mindjárt sikerült belopnom magam az igazgató *elftárs* szívébe. Ajánlgattam is az *estébének*, a szlovák belügynek melegen. Néha a szerkesztőségből vittek kihallgatásra, máskor rám üzentek, hogy fáradjak be hozzájuk. Ezt az állandó kitettséget azután hamar megelégettem. Kicsit rövidre zárom a történetet, mert sok árnyalata, részlete lenne... Elhatároztam, hogy nem maradok abban a közegeben tovább. De akkor hová, merrefelé?

– *Ez mikor volt?*

– A 70-es évek vége felé. 1981-ben jelent meg a *Boszorkányszombat* című könyvem, melyet a szakmai zsűri Madách-díjra terjesztett föl. S ekkor a szlovák művelődési minisztériumban trónoló Rácz Olivér író, miniszterhelyettes, teljes elvtársi tekintéllyel áthúzta a nevemet, s így abban az évben sem én, sem más nem kaphatott Madách-díjat. Ennek a kötetnek a fő darabja a könyv címét is adó verses játék. Hármasszoros szerűen írtam meg. Az egyik szárnya a politika, a másik az irodalom, a harmadik pedig a szerelem. Kicsit vásári játék, kicsit fausztíada.

– *A Husák-féle konzolidáció parabolája volt?*

– Igen. Az is.

– *Utólag lehet csodálkozni azon, hogy egyáltalán átcsúszott.*

– Sok mindent próbáltak kihúzni belőle, ezek egy részét nem hagytam, ahol lehetett, javítottam, sűrítettem. Másrészt pedig azért Sárkány főnök sem volt annyira művelt, hogy főcenzorként a rejtett utalásokat is észrevegye.

– *Tehát ott tartunk, hogy a tehetséges költő harmincéves kora táján már több kötetet magáénak mondhat, azaz akárhogy nézzük is, neve van... és akkor mi történik?*

– Otthagytam a nevemet, és áttelepültem Magyarországra.

– *Ez miért és hogyan történt?*

– Úgy éreztem, Pozsonyban megszűnt a kerete annak, hogy én ott biztonságban létezni, írni, közölni tudjak. Ráadásul a házasságom is gajra ment. Dönthettem: kocsmahős maradok-e a szülőföldemen és siránkozom, kesergék és panaszkodom, hogy én milyen jókat írtam volna, ha nem lett volna tilalmas. De a búsongás helyett inkább az izgatott, hogy elmozduljak onnan, és megpróbáljam az ismeretlent. Így érett meg a szándék, hogy áttelepülök Magyarországra. Akkor ez még nem volt magától értetődő lehetőség, csak családegyesítésre hivatkozva látszott biztosnak, hogy át is engednek. Így hát megnősültem. A magyar belügy, megtorolva, hogy nem a feleségem lakásában élek, hanem albérletben, és ezzel szabálysértést követtem el, megtagadta tőlem a magyar állampolgárságot. Három keserves évig voltam hontalan magyar Magyarországon. A szüleimet csak vízummal lehetett meglátogatnom. Közben pedig a barátnőmtől, akivel laktam és a könyveimet tartottam, született egy aranyos lányom.

– *Ami azt illeti, Neked a helyek, a lakóhelyek is, ahol éltél, jócskán meghatározták a pályádat...*

– Igen. Pozsony is fontos volt, mint hely, mint átmeneti otthon, írtam is erről egy hosszú verset *Szelek városa* címmel. Ez már az áttelepülésem közben született, és az akkori Mozgó Világ szerkesztőitől Aszú-díjat kaptam érte.

– *Annak idején igen fontos szellemi műhely volt a Mozgó Világ. Hogyan vetted fel velük a kapcsolatot?*

– Küldtem nekik verset, verseket, és elfogadták, közölték. Nekem meg tetszett az a műhely.

– *A Mozgó Világ szerkesztősége eléggé heterogén volt. És az volt a jó, hogy az egymástól teljesen különböző irányzatok is közös nevezőre tudtak jutni benne. Hogyan emlékszel vissza a mozgósokkal való kapcsolatra?*

– Elég keveset forgolódtam közöttük. Néztem múltkoriban a Mozgó Világ közös fotóit, egyikén sem vagyok rajta, és nem véletlenül. Tehát amikor megkaptam például az Aszú-díjat, akkor éppen nem volt útlevelem, és nem tudtam átjönni, ezért csak hetekkel később vehettem át a szerkesztőségi tagok aláírta díszdobozt. Belülről, baráti közelségből nem ismertem a szerkesztőséget. Találkoztunk, beszélgettünk, de nem lettem náluk otthonos. Nekem a lap sokfélesége, nyitottsága, bátorsága tetszett.

– *Hát... egy idő után annak is új főszerkesztője lett, aki aztán más szellemben főszerkesztette...*

– De az már nem az én lapom volt.

– *Áttelepültél, majd munkahelyed is lett.*

– Igen, az áttelepülésem után egy ideig könyvtároskodtam, egy író barátom ugyanis beajánlott a Molnár utcába. Akkor még Gorkijnak hívták a szovjet tisztfeleségek munkahelyeként induló intézményt. Peskoviánusnak neveztem magamat és munkatársaimat, Gorkij családi neve ugyanis Peskov volt. Könyvtárosként,

kezdő hontalanként Móricz Zsigmond-ösztöndíjat kaptam, és ez jó ürügy volt arra, hogy kevesebbet járjak be a munkahelyemre.

– *A költői pályád ebben az időben hogy alakult?*

– Hajaj! Beleszáradt a tollamba a tinta, mert nagyon megviselt az áttelepülés. Azt gondoltam, hogy átjövök egy olyan közegből, ahol gyanús kisebbségi vagyok, és itt mindjárt támogatott többségivé válok. De nem egészen ez történt. Bár megkerestek az íróársaim, keresték a barátságomat, irodalmi körök hívogattak maguk közé... Lakást is kaptam gyorsan a minisztériumi keretből. Igaz, a hontalanság miatt nem éreztem magam biztonságban. De az, hogy van lakásom, vannak barátaim, otthonossá tette a várost. Jók voltak az éjszakázások, a kocsmázások, de valami mégis hiányzott. Úgy éreztem, az áttelepüléssel az életem derékba tört, ami rám bízott, nem csinálhattam végig. De már nem lehetett visszamennem oda, ahonnan elmenekültem. Akkor határoztam el, hogy megkeresem azokat az írókat, akik szintén áttelepültek a szomszédos országokból, és beszélgetek velük. S hogy idővel majd könyvet csinállok belőle! Ám ez a nyolcvanas évek elején még nem volt publikus téma, a politika félt tőle. Akkor még nem közölhettem a beszélgetésekből, legfeljebb, ha szemizdatban. Az egyik interjúalanyom, Tamás Gázi például tiltólistán volt.

– *S milyen visszhangja volt akkor?*

– Nem sok. Csiki László, a könyvem egyik résztvevője meghívott a Duna TV kamerája elé, hogy a könyvről faggasson. De nem emlékszem, hogy valaki írt volna róla.

– *Ez már 89 után jelent meg?*

– Igen. Az Életünk Kiadónál. *Kisebbségből kisebbségbe* volt a címe. Talán nem volt ez annyira egységes kötet, voltak benne alaposabb, elmélyültebb interjúk, például az Erdélyből áttelepült Köteles Pálé. De sekélyesebbek is. Emlékezetes maradt számomra Csiki László, Tamás Gáspár Miklós vagy az Újvidékről átszökött Balázs Attila interjúja, meg a rozsnyói Krausz Tivadaré.

– *Közben egy újabb határponthoz érteztél, megjelent az Önarckép – nélkülem című válogatott köteted. Ami egy fontos összegzés. S ez még bőven a 80-as évek volt.*

– Igen. A Magvető Kiadónak leadtam az összegyűlt verseimet, és abból szerkesztettük meg Keszthelyi Rezsővel ezt a könyvet. Így lett *válogatott és újabb*. Nem tudom, mennyire lett összegző kötet, de a megjelenése után sokan fölfedeztek megint.

– *Hát egy fontos kötet volt akkor. És nem csak volt, hanem tulajdonképpen most is az, mert a 80-as évek verstermésének egyik nagyon fontos kötete.*

– Ezt én nem tudom tárgyilagosan megítélni, de ha így mondd, kíváncsian kérdezem, mi tette a számodra fontossá?

– *Egyszerűen az, hogy tanulságtétel egy költői teljesítményről. És itt megint a nemzedéktársak, nemzedéktársaid teljesítményét kell mérlegelni, mit tudom én, Géczai Jánostól Parti Nagy Lajoson át Kukorelly Endréig, azt, hogy ők hogy csinálták, hogy kezdték, hogy folytatták és hol tartottak akkor. És megítélésem szerint te ebben az összefüggésben is na-*

gyon jól indultál. A néhány év késlekedés ellenére. Ami nem is biztos, hogy ártott, mert úgy vettem észre, hogy ha egy tehetséges, fiatal költő nagyon korán szupersztárrá válik, akkor elveszíti belső erőtartalmait, és téged ettől a sors éppen megóvott.

– Ettől mindenképp megóvott, de nem kerülhettem ki a rám váró próbákat, a szakmai kihívásokat sem. Az előbb kezdtem mondani, hogy a többségi életem sem volt mindenben többségi. Elvesztettem az írás biztonságát. Nem szövegeket akartam már, hanem eleven, érvényes szavakat. Teremtő igét. Olyan nyelvet kerestem, amelyik egyszerre közöl és hallgat. De amit találtam: a zúzott nyelv, a töredékesség, a kimondhatatlanság. Széthullott bennem és köröttem is a világ... Később az életem olyan változásba sodort, ami minden vélt tudásomat érvénytelenítette.

– És az mi volt?

– Most már el tudom nevezni, de az elnevezés nem biztos, hogy teljesen feltárja azt, ami történt. Akkor nem tudtam a nevét, az okát. S azt sem, miért éppen a harmincas éveim közepén történt.

– Ez egy fontos dolog, hogy nem vagy még 40 éves, már van egy életműved, amit összegezni lehet, és akkor...

– Életmű? Nem tudom, volt-e igazi élet és mű is velem, vagy pedig inkább nem. Akkor az életem és az addig íródott verseim is érvénytelenné váltak. Elvesztettem majdnem mindent, s úgy éreztem, hogy magamat is; és nem tudtam, mi történik valójában bennem. Túl szép, vakítóan szép lenne most azt mondanom, hogy az életközépi fordulat volt, ami mindent megváltoztatott az életemben. Igaz, sok régi, káros szokást elhagytam, lefogytam három hónap alatt 18 kilót, és ráébredtem, hogy amit énnek hittem, véltem, tudtam, káprázat volt csupán.

– Mondjuk így, hogy történt egy szellemi fordulat.

– Egy életközépi fordulat. Most ezt az elnevezést használnám. Akkor kezdtem el töprengeni rajta, amikor eltévedtem. Dante *Isteni színjátékának* első sorait idézve: „Az emberélet útjának felén egy nagy sötétlő erdőbe jutottam, mivel az igaz utat nem lelém.”

Aztán szembesültem a vallásos mintákkal. Jézus 34 éves korában került teremtője, az Atya mellé, Buddha ugyanilyen korúan világosodott meg. Vajon mit üzenhet számomra ez? Mit jelentenek nekem? Mitől változik meg az agyféltekék közti energiaviszony az élet felén? Honnan kapjuk talán utolsó esélyünket arra, hogy a kozmikus egyensúly megvalósuljon az életünkben? – kértem most kissé leegyszerűsítve.

– Mindez viszont a személyiséged szerintem nem csak abban az értelemben alakította át, hogy lefogytál...

– Nem. Nem. Úgy éreztem, hogy azzal a szókinccsel, azzal a formai tudással, ami bennem volt, én már nem tudok továbbmenni. Vége. Újrakezdtém hát az írást. Ami papírra került, nem tudtam, hogy versnek számít-e egyáltalán. És elindult valami újra. Valami más, mint ami addig volt.

– Na erről a valamiről kellene még mondanod valamit.

– Hát ezt-azt elengedtem. De még így is hivalkodóan személyes. Elhagyott a fölösleges. Félretettem a borospoharat, elnyomtam az utolsó cigarettát, az étrendem is megváltozott, abbamaradt a Nagy Tékozlás. De közben úgy éreztem, hogy az űrt, ami ártó szokásaim távozása után támadt bennem, valamivel be kéne töltenem. Akkor találtam meg újra a jógát. Weninger Antal jógakönyvét elolvasva kiderült, hogy az írója él és virul, bár már 80 és 90 között éppen. Némi elfogódottsággal felhívtam, ő pedig biztatott, hogy menjek el hozzá, és majd eldöntjük a folytatást. Mikor sorra kerültem, leültetett a cellaszerű kis szobájában, és elkezdtük a légzőgyakorlatokat. S hét éven át heti egy alkalommal fogadott és tanított. Miután Weninger doki meghalt, egy igazi jógamestert kellett volna találnom (mert a doktor úr nem volt mester, hanem tanult, nyugati jógaoktató és nyugdíjas üzemorvos). Nos, akkor találkoztam egy Bécsben élő jögi tanítványával, de ez az iskola nem igazán tetszett; rituálisnak, túl ezósnak véltem. Valahol olvastam, hogy Magyarországon alakulóban van egy csoport, az *Ars és Vita*. Nekem mind a két pólusa, tehát az élet és a művészet is vonzó volt, s ezért megkerestem őket, és kiderült, hogy ez egy zen meditációs csoport, némi keresztény körettel. A köret adja most a hívőszót, hogy ott a konyhában kipróbáltam a vegetárius szakácstudományomat is. Örömmel jártam közéjük Szentendrere, gyakoroltunk, meditáltunk.

– *De hát ez, mint kiderült, aztán, valamiféle szintetizmust is jelent. Valami szintézist, mondjuk így, hogy a Benedek-rendi életregula és a zen-buddhizmus között.*

– Mivel a csoportot szervező 56-os hölgy Németországból telepedett haza, neki voltak bajor és japán kapcsolatai is.

– *Ez lett a würzburgi szál.*

– Ez lett a würzburgi szál, mert Marikának az ottani Szent Benedek-házzal volt kapcsolata. Würzburgban pedig Willigis Jäger, a bencés szerzetes és zenmester egy lerobbant külvárosi iskolából világi kolostort teremtett, miután visszatért többéves japán missziós küldetéséből. Ebben a világi kolostorban dolgoztak és imádkoztak, vagyis szemlélődtek az emberek. Én is ott laktam, hosszú idejű vendégként, hol takarítottam, hol meg a házmester segédje voltam, és persze a ház rendjébe illeszkedve meditáltam. Tehát napi 5 óra zazen, és 3-4 óra kétkezi munka, illetve szolgálat. Volt az Olümposznak nevezett padlástérben lakók közt lengyel kalandor, osztrák lelkész, svájci természetgyógyász, amerikai tanár, német taxisofőr, angol börtönpszichológus vagy apácának készülő pink hajú punk lányka is, aki noteszlapokra írott német versikéket csúsztatott be szobámba éjszakánként az ajtó alatti résen.

– *És ez csapódott le a Zen Benedek című könyvedben.*

– Így van. A cím a Szent Benedek-ház elnevezéséből pattant ki. Ebből lett az a naplókötet, amelyben számot adok egy világi kolostor életéről. A belső utak emelkedőiről, buktatóiról. A koan iskolázásról. Ott általában három hónapig tartózkodtam egyvégtében, és ezt öt egymás utáni éven át ismételtam. A készülődéseimnek tinnyi kintlétedkor te is tanúja voltál, hiszen tőled kértem jószomszédi

segítségként egyszer német ajánlást a Benedek-házba. Akkor még, az első egy-két évben nem tudtam annyira németül, hogy ezt egyedül megfogalmazzam.

– *Most jött el az idő, hogy beszéljünk az új lakóhelyedről, ami most már nem új...*

– Huszonvalahány éves. Előtte Békásmegyeren éltem egy tizenöt emeletes tömbházban. Tízéves panellét után nagyon el akartam már költözni onnan, ke-
restem a kertet, a csendet. Tinnyén időlegesen meg is találtam. De pár éve a há-
zamhoz közeli országútra ráterelték a kamionforgalmat. A szomszéd bikákat te-
nyészt a kertem mellett egy nyitott karámban, az udvarban disznókat tart. Búz és
zaj lett a csendből és a tiszta levegőből. Az elhagyott panel örülete utánam jött. A
békási tömbházból el-eljártam télutón nyaralókba, parasztházakba böjtölni. Pár
hetet vízen, meg növényi főzeteken éltem. Számomra minden böjt önismereti,
egyszerűsödési próba is volt. A böjtök folytatódtak Tinnyén is. Épp szerveződött
odaköltözésem idején egy spirituális közösség, a helység fölött dombházakkal,
Waldorf-iskolával, egy lelkeségi központ igényével, jógaoktatással, vegetáriánus,
környezetbarát életmóddal.

– *Elmozdulhatott volna a közösség progresszív irányba, ami azonban elmaradt.*

– Mert a földiek és az égiek nem így döntöttek. Az ökötelep terve meghiúsult.
Én viszont addigra már a faluba költöztem. Fontos volt, hogy a panel után, ahol
a balkonládában nevelgettem a bazsalikomot, majoránnát, legyen kertem, legye-
nek fűszer- és gyógynövényeim, és ez végül is sikerült.

– *Ha jól veszem észre, te egy közösség-szervező faktor is vagy.*

– Lennék. De hát nem vagyok. Próbáltam a faluban többedmagammal egy
biokertet kialakítani. A patika mögött volt egy elhagyott telek, egyszer felgyul-
ladt, és a kiszáradt csalánok meg a fák olyan tüzet okoztak, hogy kis híján leégett a
gyógytár. Kiirtottuk a bodzát, közmunkások segítségével felástuk a kertet, azt ter-
vezve, hogy példát mutatunk a falunak. Mi létrehozunk, ugye, egy mintakertet, és
a falu majd követi e egyszerű példát.

– *Nem követte.*

– Az önkormányzat sem segített. A polgármester, mivel a tankert nem az ő öt-
lete volt, nem támogatta a terveinket. Most az alpolgármester használja a kertet
magáncélra, miközben közösségépítésről papol.

– *Közben azért egy pillantást vessünk nem kifejezetten költői vagy poétai, hanem egyéb
kitekintéseidre is, például a drogosokra vagy a hajléktalanokra, hogy azok hogyan szerve-
sülnek az életműveddel?*

– Az egyik íróbarátom, látva a böjtjeimet, s tudva spirituális gyakorlásaimról,
azt ajánlotta, hogy menjek a munkások, bérért dolgozók közé, s majd kiderül,
hogy az eszményeim mennyire életrevalók. Gondolkodnom erről a tanácsról
kevés volt, mert olyan koant kaptam velem, ami nem a gondolataimnak, hanem
az életemnek szólt. Így nem térhettem ki előle. Félretéve a kényeskedésemet, el-
jártam az utcalakók közé, ismerkedni, beszélgetni kezdtem a hajléktalanokkal,
hajléktalanszállókra mentem, segítőkkel találkoztam. Ebből lett az *Uticalakók*. A

hajléktalanság szinte hozta a következő témát, mert már az utcán, erdei kalyibákban, parkokban is találkoztam drogosokkal.

A drog világa mindent magában foglal, a kiutkeresést, a jogrend hézagait, a bűnbakképzést, a bűnözést, a pszichológiát, a gyógyászatot, az ellenállást, a vallást vagy épp a vallás háritását, a spiritualitást vagy éppen a pótszereit. Egy évet töltöttem a drogosok között, a Baptista Szeretetszolgálatnak köszönhetően, mert nekik az indítandó tücsere programjukban éppen segítőkre volt szükségük. Kijártunk társaimmal a terepre. Olyan emberekkel dolgoztam együtt, akik korábban drogosok voltak, de lejöttek az anyagról. Ahogy mondani szokás: fölfelé buktak. Az életüket elmesélők és a gondolataikat megosztók olyan dolgokat fogalmaztak meg, vagy fogalmaztunk meg együtt, amelyek tisztázóan fontosak voltak. Az *Anyagba zárva* című könyvembe három drogos sorstörténet került, kiválogatva a kétkötetnyi kéziratból a legjavát.

– *Kicsit olyan gnosztikusan hangzik, hogy a fényszikrák be vannak zárva az anyagba és onnan szeretnének kiszabadulni.*

– Ez így, ahogyan most mondod, valóban gnosztikusan hangzik. Az viszont egyáltalán nem gnosztikus, hogy mindegyikünkben ott van a boldogság, mint forrás, és ezt legtöbbször úgy veszítjük el, hogy kétségbeesetten kapkodunk utána, hajszoljuk vagy próbáljuk művi módon megteremteni. És sokszor pont az örömpótlékok fedik el azt, ami bennünk igazi boldogság. Mert ez a valódi természetünk. Ez az igazi énünk. Nem érdemes túlokoskodni a dolgokat, mert ez nem pusztá gondolat, hanem gondolatokon túli vagy inneni tapasztalat. Ha valaki megtapasztalja, látja, hogy így van, ha pedig nem tapasztalja meg, hasztalan töpreng rajta, vagy kételkedik benne. Nem a kételkedéssel van a baj, hanem, amit az előbb kihagytam a felsorolásból, a hiányos önismerettel. Az igazi önismeret felszabadíthat a testi-gondolati behatároltságunkból.

Bármi segíthet abban, hogy valódibbnak ismerjük meg önmagunkat. Segíthet akár a drog is. Bár ez egy iszonyúan, gyötrelmesen nagy kerülőút, de használhat annak, aki túléli.

– *A beszélgetés végéhez közeledve, valamifajta összegzés felől faggatnálak, hogy miféle mérleget készítenél, mit csináltál jól, mit kellett volna esetleg másképp, ha ez nem riaszt.*

– Nem riaszt. Miért is riasztana a szembesülés magammal? A jogahagyományban van egy ismert mondás, amit most megismételnék: nem én vagyok a cselekvő. Nem az ember a cselekvő. Tehát a jó versek nem úgy születtek, hogy én írtam őket, hanem hagytam megjelenni a szavakat a térben. Én legföljebb a közvetítőjük vagyok. Ha valamit szeretnék, hogy ez a közvetítői szerep továbbra is megmaradjon. Tehát ne az akaratom harsogjon ki a könyveimből, hanem az, ami rám van osztva. Remélem, ez nem túl misztikus így.

– *Tudtad-e közvetíteni tapasztalataidat, világról és költészetéről való tudásodat másoknak? Nem az olvasóknak, hanem a fiatalabb pályatársaknak.*

– Inkább talán még visszatérnék a közvetítői feladathoz. Néha úgy érzem, úgy élem, hogy ami történik velünk, bennünk, valójában éberálok. A tapasztalataink,

a gondolataink megteremtik azt a káprázatvilágot, álmotteret, amiben élünk. Az *Ál(om)szonettek*, melyek az új kötetemnek, az *Éntelenség gyönyörének* jó felét teszik ki, úgy íródtak, hogy próbáltam ráízlelni az ébrenlét, a köznapok álomszerűségére. Ez a próba nem altatott el, hanem inkább fölébresztett, fogékonytá tett a felszín alatti rétegekre. Éberebbé váltam arra, amit elszűrkitettek a tapasztalataim, emlékeim, ismereteim vagy a vélt szakmai tudásom. A világgal való kapcsolatomban rádöbbsentem álomállapotaimra, az álmaim viszont az egység ízét adják. Olyan versformát találtam ehhez, ami egyszerre keleti és nyugati. Tehát az *Ál(om)szonettek* úgy íródtak, hogy két négysoros rímes szakasz után a terzinák tizenhét szótagos haikuk.

– Egy hallgató: *Összességében, hogy érzed, elég figyelmet kapsz-e már, s ha nem, akkor mennyire hiányzik, vagy nem hiányzik? Mi a legfontosabb a költésben számodra?*

– A figyelem mindig a szeretet burka, hordozója, s ha ez a figyelem nem szerepszerű, nem protokolláris, nagyon fontos. Ha protokolláris, akkor már egy kicsit gyanús. Na most az, hogy íróként, költőként valaki milyen figyelmet kap, vagy személyesen hiteles, vagy csak udvariasság. Jutalmazás. Gesztus. Politika. Érdek. Néha, elkeseredésemben, azt dörmögöm magam elé, hogy jobban is megbecsülhetnék, ha nem is engem, legalább a munkáimat.

– *Hát mondjuk ki nyíltan, nem kaptad meg azokat a díjakat, amelyeket a nemzedéktársaid megkaptak, noha a teljesítményed összemérhető az övéikkel.*

– Nos, ezt neveztem én protokolláris figyelemnek. Úgy látszik, nem vagyok jól díjazható alkotó.

– *Közben azért mindig vannak olyan hangok, amelyek leszögeznek, hogy azért jelentős teljesítmény a tied.*

– Igen. Eljutnak hozzám is ezek a hangok. De nem jó elvárásokkal élni. A nyugtalan hullámvész alatt bennem elégedettség van. Ez az elégedettség nem álságos szólam. Hálás vagyok, hogy rá tudok találni arra a forrásra, ahonnan a versek kiáradnak. Ahol élő öröm van, és termő nyugalom. Talán szegény vagyok, de fogékony az öröme, boldogságra. És örülök most is, hogy pár kedves emberrel találkozhattam ma. Erre jó a születésnap. Különben nem számít, mert nem ez a legfontosabb.

Valójában nem születünk és nem fogunk meghalni, ami a legfontosabb egészünk, az megmarad. De azt mondják, hogy 70 éves vagyok. Rendben. Elfogadom.

– *Nagyon köszönjük a beszélgetést!*

– Köszönöm én is.